

О. В. Гарагонич

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного,
господарського права та процесу
(Академія адвокатури України)*

АДАПТАЦІЯ КОРПОРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС

Визначення європейського вектора розвитку нашої держави в моделі міжнародного співробітництва як пріоритетного передбачає використання загальноєвропейських стандартів у галузі права. Таке використання неможливе без проведення кропіткої адаптаційної роботи щодо приведення вітчизняної правової системи у відповідність до тієї системи, яка існує в країнах Європейського Союзу (ЄС). Особливо актуальним у цьому контексті є проведення такої роботи у сфері корпоративного законодавства. Це зумовлено тим, що на сучасному етапі розвитку економіки України адаптація вітчизняного корпоративного законодавства до загальновизнаних європейських норм є однією з основних передумов досягнення привабливості корпоративного сектору України для інвесторів.

Значну увагу дослідженням адаптації корпоративного законодавства України до права ЄС приділяли такі вчені, як О. Р. Кібенко, В. А. Васильєва, О. М. Вінник, О. М. Загребельний та інші. Проте, незважаючи на численні публікації з цієї тематики, ця проблема залишається до кінця не вирішеною і потребує подальшого наукового дослідження, зокрема у зв'язку із запланованою правотворчою роботою з реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію) [1].

Отже, метою цієї статті є окреслення основних напрямів розвитку корпоративного законодавства у контексті процесів його адаптації до права ЄС.

Запозичення закордонного досвіду з правових питань може відбуватися стихійно чи заплановано, унаслідок взятих на себе країною зобов'язань, або добровільно, в односторонньому чи багатосторонньому порядку. Відповідно цей процес може мати різні форми — уніфікації, гармонізації, адаптації, апроксимації, рецепції тощо. В Україні процес запозичення правового досвіду ЄС отримав форму адаптації законодавства [2, с. 89].

Адаптація корпоративного законодавства України до права ЄС відбувається в державі не стихійно, у неї є досить вагоме правове підґрунтя, на аналізуванні якого слід зупинитись більш детально.

Процеси адаптації корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу були започатковані ще у 90-х роках ХХ ст., після підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (Угода про партнерство і співробітництво) [3]. Однією із сфер, у якій згідно з Угодою про партнерство і співробітництво повинно було відбуватись наближення вітчизняного законодавства до права ЄС, було визначено право компаній. Однак Угода про партнерство і співробітництво не містила ні зобов'язань щодо адаптації законодавства України до права ЄС, ні строків виконання її положень, ні механізмів нагляду за виконанням Угоди з боку компетентних органів України та ЄС. Як зазначається з цього приводу в літературі, положення Угоди про партнерство і співробітництво належать до категорії так званого м'якого права, тобто окреслюють переважно наміри, а не чіткі зобов'язання сторін [4, с. 13].

Детальніше відносини, пов'язані з адаптацією українського законодавства, зокрема корпоративного, до права ЄС, були врегульовані у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженій Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV (Програма) [5]. Особливістю цього документа є те, що у ньому було закладено підхід до зближення правової системи України з правопорядком ЄС, який застосовується до країн, котрі вже пройшли підготовчий етап у рамках асоціації і готуються набути повноправне членство в об'єднанні. А тому для нашої держави такий підхід був передчасним і на момент затвердження Програми не відповідав динаміці розвитку відносин України з ЄС [4, с. 16; 6, с. 140–141]. Разом із тим слід констатувати, що на той час Україна загалом вже сформулила стратегічне бачення, інституційний механізм та нормативно-правову базу адаптації свого законодавства до права ЄС [7].

Відповідно до положень Програми адаптація законодавства України до законодавства ЄС визнається пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС і має на меті досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього. У розділі II Програми термін «адаптація законодавства» визначається як процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність до *acquis communautaire*. У свою чергу, під *acquis communautaire* розуміють правову систему ЄС, яка містить акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського Співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Тобто термін «**acquis communautaire**» є ширшим за поняття «законодавство ЄС», у зв'язку з чим вважаємо коректнішим вести мову про адаптацію законодавства України до права ЄС. Досить детально поняття «*acquis communautaire*» досліджувалось у юридичній літературі Р. А. Петровим [8].

На початку 2013 р. проміжні підсумки адаптації корпоративного законодавства України до права ЄС згідно з Програмою були підведені у Доповіді Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС при КМУ про стан виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [9]. У цій Доповіді зазначалося, що основні акти у сфері регулювання діяльності господарських товариств, якими є Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, закони України «Про господарські товариства» та «Про акціонерні товариства», в частині діяльності компаній у цілому відповідають *acquis communautaire*. При цьому доповідачі звертали увагу на необхідність подальшого опрацювання законопроектів, розроблених з урахуванням Директив ЄС, які спрямовані на узгодження гарантій, яких вимагають держави-члени від товариств з метою захисту інтересів учасників і третіх осіб, створення акціонерних товариств, збереження та зміну капіталу, забезпечення рівності застосування таких гарантій.

Попри те, що процеси адаптації законодавства України до права ЄС тривають уже понад два десятиліття років, вони ще далекі від завершення.

Каталізатором процесів адаптації корпоративного законодавства України до права ЄС може стати Угода про асоціацію, ратифікована Верховною Радою України 16 вересня 2014 р. [10]. Саме Угода про асоціацію повинна стати системоутворюючим правовим документом, який визначатиме основні параметри поступового входження вітчизняної правової системи, у тому числі корпоративного законодавства, в європейський правопорядок. З 1 лис-

топада 2014 р. відповідно до Вербальної ноти Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу № SGS14/12029 від 30 вересня 2014 р. (Вербальна нота) [11] в Україні вже запроваджено тимчасове застосування окремих розділів та додатків до Угоди про асоціацію.

Згідно зі ст. 114 Угоди про асоціацію сторонами визнається важливість адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, а також на нашу державу покладається обов'язок забезпечення досягнення сумісності з правом ЄС не тільки чинних законів, а й майбутнього законодавства.

Положення Угоди про асоціацію щодо адаптації законодавства мають рамковий характер, а їх реалізація потребує ухвалення відповідних нормативних актів, створення необхідних інституційних механізмів та здійснення певних дій і на міжнародному рівні, і в правопорядку України та ЄС [4, с. 14]. Крім того, не слід забувати, що Угода про асоціацію лише створює можливості, а не гарантує результату. Тому саме на Україну цим документом покладається завдання здійснити структурні реформи в економіці, зокрема і в корпоративному секторі. А це, у свою чергу, ставить нові виклики перед правовою наукою.

На відміну від Угоди про партнерство і співробітництво, в частині адаптації корпоративного законодавства Угода про асоціацію практично не містить положень, що належать до категорії так званого м'якого права, передбачаючи чіткі зобов'язання сторін. Результат аналізу Угоди про асоціацію свідчить, що окремі напрями адаптації вітчизняного корпоративного законодавства до права ЄС і строки їх реалізації було визначено цим документом достатньо імперативно та функціонально чітко.

Відповідно до положень глави 13 Угоди про асоціацію Україна взяла на себе зобов'язання поступово наблизити своє корпоративне законодавство до законодавства ЄС у строк від 2 до 4 років з дати набрання чинності цією Угодою. На підставі Вербальної ноти перебіг зазначених строків адаптації корпоративного законодавства України до норм законодавства ЄС, визначених у додатках XXXIV–XXXVI до Угоди про асоціацію, розпочався 1 листопада 2014 р.

Відповідно до зазначених норм Угоди про асоціацію **до 1 листопада 2016 р.** Україна повинна наблизити своє законодавство до законодавства ЄС шляхом упровадження положень таких джерел корпоративного права ЄС, як:

Перша Директива Ради № 68/151/ЄЕС від 09 березня 1968 р., із змінами і доповненнями, внесеними Директивою № 2003/58, про узгодження гарантій,

які вимагаються державами-членами від товариств у розумінні п. 2 ст. 58 Договору про заснування ЄС з метою захисту інтересів учасників та третіх осіб, з огляду на встановлення рівності таких гарантій у всьому Співтоваристві [12];

Друга Директива Ради № 77/91/ЄЕС від 13 грудня 1976 р., із змінами та доповненнями, внесеними директивами № 92/101/ЄЕС та № 2006/68/ЄС, про координацію захисних заходів, які вимагаються державами-членами від товариств у розумінні п. 2 ст. 58 Договору про заснування ЄС з метою захисту інтересів учасників та третіх осіб, з огляду на створення акціонерних товариств, збереження та зміни капіталу, з метою забезпечення рівності застосування таких гарантій [13];

Одинадцята Директива Ради № 89/666/ЄЕС від 21 грудня 1989 р. про вимоги щодо розкриття інформації філіями, які відкриті на території держав-членів товариствами певних видів, що регулюються правом іншої держави [14].

Предметом регулювання зазначених Директив є відносини, пов'язані з: розкриттям інформації товариствами та відокремленими підрозділами іноземних товариств; визнанням недійсними угод товариства; визнанням товариства недійсним; формуванням капіталу товариства та зміни його розміру; викупу власних акцій.

До 1 листопада 2017 р. Україна повинна наблизити своє законодавство до законодавства ЄС шляхом упровадження положень таких джерел корпоративного права ЄС, як:

Третя Директива Ради № 78/855/ЄЕС від 09 жовтня 1978 р. про злиття акціонерних товариств, що базується на ст. 54 (3) (g) Договору про заснування ЄС, із змінами та доповненнями, внесеними Директивою № 2007/63/ЄС [15];

Шоста Директива Ради № 82/891/ЄЕС від 17 грудня 1982 р. про поділ акціонерних товариств, що базується на ст. 54 (3) (g) Договору про заснування ЄС, із змінами та доповненнями, внесеними Директивою № 2007/63/ЄС [16];

Дванадцята законодавча Директива Ради № 89/667/ЄЕС від 21 грудня 1989 р. стосовно одноосібних приватних компаній з обмеженою відповідальністю [17];

Директива № 2007/36/ЄС Європейського парламенту та Ради від 11 липня 2007 р. про реалізацію окремих прав акціонерів компаній, унесених у реєстр [18].

Цим блоком Директив, положення яких підлягають упровадженню в корпоративне законодавство України, охоплюються питання реорганізації у

формі злиття (приєднання), поділу (перетворення); правового статусу товариства однієї особи; використання певних прав акціонерів у лістингових компаніях.

До 1 листопада 2018 р. Україна повинна наблизити своє законодавство до законодавства ЄС шляхом упровадження положень таких джерел корпоративного права ЄС, як:

Директива № 2004/25/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 квітня 2004 р. про заявки та пропозиції ціни поглинання [19];

Директива № 2004/109/ЄС Європейського парламенту та Ради від 15 грудня 2004 р. про гармонізацію вимог щодо прозорості стосовно інформації про емітентів, чії цінні папери допускаються до торгів на регульованих ринках, що вносить зміни та доповнення до Директиви № 2001/34/ЄС [20];

Директива Комісії № 2007/14/ЄС від 08 березня 2007 р., яка визначає детальні правила впровадження окремих положень Директиви № 2004/109/ЄС про гармонізацію вимог щодо прозорості стосовно інформації про емітентів, чії цінні папери допускаються до торгів на регульованих ринках [21].

Вимоги зазначених Директив стосуються питань поглинання товариства (придбання значного пакета акцій), забезпечення прозорості інформації про емітентів, цінні папери яких допущені до торгів на регульованому ринку.

Крім того, на Україну відповідно до п. «с» ч. 1 ст. 387 Угоди про асоціацію покладається обов'язок подальшого розвитку політики корпоративного управління відповідно до міжнародних стандартів, а також поступового наближення до правил та рекомендацій ЄС у цій сфері згідно з Додатком XXXVI до цієї Угоди, а саме:

Принципів ОЕСР щодо корпоративного управління [22];

Рекомендації Комісії від 14 грудня 2004 р., що сприяє встановленню належного режиму оплати праці директорів компаній, унесених у реєстр (№ 2004/913/ЄС) [23];

Рекомендації Комісії від 15 лютого 2005 р. щодо ролі невиконавчих чи наглядових директорів компаній, унесених у реєстр, та щодо комітетів (наглядової) ради (№ 2005/162/ЄС) [24].

Стосовно цього блоку джерел корпоративного права ЄС Угодою про асоціацію не визначено чітких строків імплементації їх положень у законодавство України. Разом із тим уже 22 липня 2014 р. було прийнято Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 955 «Про затвердження Принципів корпоративного управління» [25], яке розроблене з урахуванням принципів корпоративного управління ОЕСР. Водночас для остаточного приведення законодавства України у відповідність до цих актів

ЄС з питань корпоративного управління є необхідність унесення змін до Закону України «Про акціонерні товариства» та інших законодавчих актів України, а також нормативно-правових актів НКЦПФР.

Попри те, що Угода про асоціацію надає Україні можливість здійснення адаптації законодавства до права ЄС протягом чотирьох років, Уряд під час розроблення Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію [26] поклав на суб'єктів, відповідальних за виконання плану заходів, завдання забезпечити адаптацію вітчизняного законодавства до європейських стандартів до 2017 р. Прем'єр-міністр України А. Яценюк обгрунтував цей підхід так: «Ми поставили дуже амбіційні терміни. До 2017 р. Угода повинна повністю бути імплементована. Для нас вкрай важливо виконати Угоду, адаптувати українське законодавство до європейських стандартів, показати, що Україна відповідає правилам Європейського Союзу, що ми провели дійсно європейські реформи, зробили ті зміни, які роблять Україну європейською державою не на папері, а в реальності» [27]. На нашу думку, такий підхід держави є виправданим, оскільки на сучасному етапі адаптація, наприклад, корпоративного законодавства стає не лише інструментом стратегічного зближення з ЄС, а й безпосереднім інструментом забезпечення доступу вітчизняного корпоративного сектору до інвестиційних ресурсів держав — членів ЄС.

З огляду на важливість проблеми адаптації корпоративного законодавства до права ЄС вбачається необхідним запровадити поглиблене вивчення європейського корпоративного права. Крім того, поряд із законотворчою повинна актуалізуватися робота стосовно доведення до широкого загалу, особливо учасників корпоративних правовідносин, найважливіших джерел права ЄС, що підлягають імплементації в українське корпоративне законодавство, а також принципів корпоративного управління.

Актуальними надалі залишатимуться також завдання вчасного реагування вітчизняного законодавства на правові новації у сфері правового регулювання корпоративних правовідносин, які час від часу прийматимуться в ЄС. У зв'язку з цим вбачається необхідним запровадити механізм постійного моніторингу та аналізу європейських корпоративно-правових норм відповідними національними компетентними органами, а також розроблення пропозицій щодо поточних змін з метою забезпечення необхідного рівня відповідності актів корпоративного законодавства України праву ЄС.

Разом із тим під час реалізації заходів з адаптації законодавства України до права ЄС та забезпечення загального напрямку розвитку законодавства України на основі загальноновизнаних європейських стандартів необхідно

прагнути до його стабілізації та передбачуваності для учасників господарських правовідносин, насамперед інвесторів.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, підписана 27 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.
2. Кібенко О. Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Серія «Юридичний радник» / О. Р. Кібенко. – Х. : Страйд, 2005. – 432 с.
3. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 415.
4. Муравйов В., Мушак Н. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. Муравйов, Н. Мушак // Віче. – 2013. – № 8. – С. 12–18.
5. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 15. – Ст. 1028.
6. Ашурков О. О., Дутов М. М., Ілларіонов О. Ю. Рівень інтеграції України з ЄС і Митним Союзом з огляду на стан адаптації відповідного законодавства / О. О. Ашурков, М. М. Дутов, О. Ю. Ілларіонов // Економіка і право. – 2013. – № 2. – С. 138–148.
7. Мармазов В., Друзенко Г. Адаптація законодавства України до *acquis* Європейського Союзу: підсумки п'ятирічного шляху / В. Мармазов, Г. Друзенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/1702>.
8. Петров Р. А. Транспозиція «*acquis*» Європейського Союзу у правові системи третіх країн : моногр. / Р. А. Петров. – К. : Істина, 2012. – 384 с.
9. Доповідь про стан виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/document/246089185/Dopovid-2012.doc>.
10. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.
11. Щодо визначеного стороною ЄС обсягу тимчасового застосування Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони : Вербальна нота Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу від 30 вересня 2014 р. № SGS14/12029 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 83. – Ст. 2368.
12. First Council Directive 68/151/EEC of 9 March 1968 on co-ordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 58 of the Treaty,

with a view to making such safeguards equivalent throughout the Community // OJ L 065 – 14.03.1968. – P. 8.

13. Second Council Directive 77/91/EEC of 13 December 1976 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 58 of the Treaty, in respect of the formation of public limited liability companies and the maintenance and alteration of their capital, with a view to making such safeguards equivalent // OJ L 026. – 31.01.1977. – P. 1.

14. Eleventh Council Directive 89/666/EEC of 21 December 1989 concerning disclosure requirements in respect of branches opened in a Member State by certain types of company governed by the law of another State // OJ L 395. – 30.12.1989. – P. 36.

15. Third Council Directive 78/855/EEC of 9 October 1978 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty concerning mergers of public limited liability companies // OJ L 295. – 20.10.1978. – P. 36.

16. Sixth Council Directive 82/891/EEC of 17 December 1982 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies // OJ L 378. – 31.12.1982. – P. 47.

17. Twelfth Council Company Law Directive 89/667/EEC of 21 December 1989 on single-member private limited-liability companies // OJ L 395. – 30.12.1989. – P. 40.

18. Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies // OJ L 184. – 14.7.2007. – P. 17–24.

19. Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on takeover bids // OJ L 142. – 30.04.2004. – P. 12.

20. Directive 2004/109/EC of the European Parliament and of the Council of 15 December 2004 on the harmonisation of transparency requirements in relation to information about issuers whose securities are admitted to trading on a regulated market and amending Directive 2001/34/EC // OJ L 390. – 31.12.2004. – P. 38–57.

21. Commission Directive 2007/14/EC of 8 March 2007 laying down detailed rules for the implementation of certain provisions of Directive 2004/109/EC on the harmonisation of transparency requirements in relation to information about issuers whose securities are admitted to trading on a regulated market // OJ L 322M. – 2.12.2008. – P. 496–505.

22. OECD Principles of Corporate Governance [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org>.

23. 2004/913/EC: Commission Recommendation of 14 December 2004 fostering an appropriate regime for the remuneration of directors of listed companies Text with EEA relevance // OJ L 385. – 29.12.2004. – P. 55–59.

24. Commission Recommendation of 15 February 2005 on the role of non-executive or supervisory directors of listed companies and on the committees of the (supervisory) board (Text with EEA relevance) // OJ L 52. – 25.02.2005. – P. 51–63.

25. Принципи корпоративного управління, затверджені рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22 липня 2014 р. № 955 // Відомості Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2014. – № 138.

26. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р // Офіційний вісник України. – 2014. – № 77. – Ст. 2197.

27. Уряд затвердив План імплементації Угоди про асоціацію з ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247611170&cat_id=244274130.

Гарагонич О. В. Адаптація корпоративного законодавства України до права ЄС

Анотація. У статті досліджуються правові засади адаптації корпоративного законодавства України до права ЄС. Окреслено основні напрями здійснення адаптації українського законодавства у сфері корпоративного права до європейських стандартів.

Ключові слова: корпоративне законодавство, право ЄС, акціонерні товариства, господарські товариства, Угода про асоціацію України та ЄС, адаптація законодавства, *acquis communautaire*.

Гарагонич А. В. Адаптация корпоративного законодательства Украины к праву ЕС

Аннотация. В статье исследуются правовые основы адаптации корпоративного законодательства Украины к праву ЕС. Определены основные направления осуществления адаптации украинского законодательства в сфере корпоративного права к европейским стандартам.

Ключевые слова: корпоративное законодательство, право ЕС, акционерные общества, хозяйственные общества, Соглашение об ассоциации Украины и ЕС, адаптация законодательства, *acquis communautaire*.

Harahonych O. V. Adaptation of Ukrainian Corporative Legislation to EU Standards

Summary. The article deals with investigation of legal provisions of Ukrainian corporative legislation adaptation to the EU standards. The author outlined basic directions of adaptation of Ukrainian legislation in the sphere of corporative law to European standards.

Key words: corporative legislation, EU law, joint-stock company, commercial company, Ukraine-EU Association Agreement, legislation adaptation, *acquis communautaire*.